

PRIKAZI, IZVJEŠTAJI I BILJEŠKE.

FRANJO ŠANC D. I., PROVIDNOST BOŽJA.*

1) »Zar se Bog brine za volove?« — Tkogod bi, kad to čita u 1. Korinćanima (9, 9), mogao pomisliti, da sv. Pavao (kaošto i Rabbi Moyses) nije priznavao Božje Providnosti za nerazumne stvorove. No sv. Toma, objašnjajući tekst (u I, g. 22, a. 2. ad 5) ističe, da se razumni stvorovi »specijalnim nekim načinom« podvrgavaju Providnosti, ukoliko imaju volju, pa im se usljed toga imputira u krivnju i zaslugu, za kaznu i nagradu — a toga, dakako, nema kod nerazumnih stvorova.

Pojam Providnosti dovoljno je objašnjavan u našim udžbenicima i leksikonima. Tri momenta, koja u taj pojam ulaze još ne čine Providnosti u potpunom smislu; to su: uzdržavanje svijeta (kontinuirano stvaranje), sudjelovanje Božje, i međusobno uređenje stvorova. Tekar kad uočimo svršno određenje svih stvorova, dobivamo potpun pojam Providnosti. Stvorovima je naime, određeno da proslavljaju Boga, ili da očituju Božje savršenosti. Stvorovima, koji de facto postoje, pripadaju dakako i ljudi, razumni stvorovi. Samo su oni osposobljeni za formalnu slavu Božju. Po nerazumnim stvorovima dolazi objektivno do izražaja slava Božja, ukoliko oni služe čovjeku i koliko čovjek u njima pronalazi odraz Božjih savršenosti. Razumni su pako stvorovi spoznajno i slobodnovoljno upravljani k Bogu, koliko je u pitanju njihova neposredna svrha (uredno usavršenje), pa konačno svrha blaženstva u nadnaravnom jedinstvu s Bogom. U tome vidu čovjekova određenja može se Providnost nazvati posebna, da ju tako razlikujemo od općenite Providnosti, koja obuhvata sveukupno stvaranje. Taj »ratio ordinis in finem« znači Providnost; a izvršenje finalnoga reda zovemo upravljanje (gubernatio).

Pustivši sada po strani sve drugo, zaustavimo se kod ove poteškoće: Ako je ljudima Bog svojom voljom odredio svrhu, tj. ako je njihovim voljama postavljena svrha (na osnovu Providnosti), može li se u tom slučaju govoriti o slobodnim voljama? Nije li ta sloboda ugrožena, upravo nemoguća uz pretpostavku, da se volja Božja mora izvršiti? Čini se, prema tome, da priznavanje Providnosti uključuje ili zahtijeva neprižnavanje slobode ljudske.

Šanc je ovo pitanje vrlo dobro uočio, i u vezi s time postavlja tezu: »Između naše slobode i Božjih odredaba, nema nikakve opreke« (322). Opširno to objašnjava u Uvodu knjige

(29—30). Ima pred očima razumne stvorove, jer je upravo u pitanju njihova sloboda. Osvrće se na event. prigovor, da je pojam Providnosti nespojiv sa slobodom. Nasuprot, odgovara Šanc: kad bi se htjelo oduzeti ljudima njihovu slobodu volje zbog Providnosti, time bi ugrožen bio i sam pojam Prvoidnosti. Zar bi mogao Bog sudnjega dana reći nekom čovjeku: »Nisi polučio svrhe, premda sam te k njoj vodio, jer jer nisi htio da se mojem vodstvu podvrgneš« — ako bi taj čovjek bio kadar s pravom uzvratiti: »Kako si me vodio, kad si me zapravo silio, ta nisam bio slobodan«! Oduzeti čovjeku slobodu značilo bi, dakle, oduzeti Bogu vodstvo.

To je tvrdnja Šancova, koju može svatko pronaći u navedenom kontekstu. Ljudsku slobodu navodi Š. kao uvjet za Providnost u tom smislu, da poricanje slobode kod čovjeka uključuje poricanje vodstva Božjega (= Providnosti). Jer sa vodstvom je korelativna poslušnost, a samo se u prenesenom smislu za neslobodne stvorove kaže da su poslušni. Kako su pak nerazumni stvorovi radi čovjeka, koji je od Boga svršno vođen u svojoj slobodi, zato je »vodstvo« obilježje ili pojmovni uvjet Providnosti uopće. Pri tom ništa ne dolazi u obzir puka mogućnost stvorenja svijeta bez razumnih stvorova; jer premda njihovo svršno određenje iziskuje Providnost, u realnom svijetu, gdje postoje slobodni ljudi (radi kojih postoje i nerazumni stvorovi), postoji u pravom smislu Božje vodstvo (zato »u pravom smislu«, jer pretpostavlja sposobnost posluha odnosno neposluha), — a tko bi tu slobodu negirao, ne bi time zapravo ni Božjeg vodstva mogao priznati.

Ne bih se bio zadržao na komentaru toga teksta, da nisu u jednom novinskom prikazu Šancove knjige baš na tome mjestu stavljene neke primjetbe, koje su kadre unijeti zabunu, ako se ne uzme u obzir čitav kontekst, nego samo istrgnute izreke. Šanc, naime, ne prikazuje Providnost tako, kao da ne bi moglo biti svijeta bez razumnih stvorova, i kao da ti stvorovi ne bi mogli imati svršnog određenja. I u tome bi fiktivnom slučaju, dakako, postojala Providnost, bez slobode stvorova, ali Providnost dolazi u pitanje, kad se u realnom svijetu sa razumnim stvorovima hoće odricati njihovu slobodu: ona je uvjet za Božje vodstvo svijeta, koji konkretno postoji radi čovjeka. Nije uputno nazivati »pravim vodstvom« upravljanje svijeta, koji bi sastojao samo od nerazumnih stvorova, jer za upravljanje strojem ne kažemo da je u pravom smislu »vodstvo«; a kad kažemo da se »vodi stado«, to ne znači vodstvo razumnih naravi, a baš toga vodstva ne bi bilo bez slobode. Nije također ispravno reći, da je Providnost potrebna i za nerazumne stvorove zato, jer »bi trebalo voditi računa o tom da pojedini stvorovi ukoliko djeluju po svojoj naravi ne dolaze među sobom u koliziju«. Taj njihov međusobni

odnos još nije adekvantni predmet Providnosti, bez obzira na pitanje o mogućnosti kolizije kraj nužnog djelovanja njihovih naravi.

Dalo bi se još sa citatima potvrditi, kako je Šanc u određivanju pojma Providnosti uporedo išao sa sv. Tomom. I ova izreka (str. 30): »Božja Providnost kod svoga vodstva mora da ostavi slobodu bića, koje vodi, neoskvrnjenu« nalazi potvrdu u I, 22, 4, c. Toma ističe (22, 2, 4), da Providnost obuhvata pravednike »quodam excellentiori modo«, i to objašnjava. Međutim, bit će za čitaoce važnije upozoriti na problemsku sistematiku knjige, nego na razliku između specijalne i opće Providnosti.

2) Neki od najvažnijih problema, o kojima raspravlja knjiga:

Istražuje i prikazuje poglavite dokaze, kojima su patriistički pisci branili Božju egzistenciju. Kod nekih pisaca nalazimo čitav sistem dokaza, kao kod sv. Augustina (188—191) i sv. Ivana Dam. (125—6). U pregledu patriističkih dokaza, auktor daje rješavanje problema o neredu (307—315). Prikazuje pojam o Bogu kao o s o b n o m biću, sve od prvih pisaca (koji još nisu znali za definiciju osobe) do Boetija i njegovih nasljednika (305—6). — Kod svih pisaca ispituje šta su mislili o Božjim s v o j s t v i m a: duhovnosti, znanju, volji, dobroti, pravdi, vječnosti, svemogućnosti. Napose traži sklad između Božjih svojstava i s l o b o d e, te egzistencije z l a. Ističe, kako su patriistički pisci bili uvjereni, da Božjim predznanjem, dobrotom i svemoći, nije isključena sloboda (192—3, 270—2). Opširno je prikazana Augustinova nauka o problemu zla (201—229), kome auktor posvećuje svu pažnju. — Kod svih pisaca ispituje o d n o s Boga prema svijetu: stvoritelj i uzdržavatelj (68, 83, 175), gospodar svijeta, njegova posljednja svrha (263, 295), njime upravlja (41, 68, 262—4), sve vodi (218), brine se za sve (60, 183), izvor je svega (132, 143), upravlja i slobodnim činima, ali ne sili slobodne volje (62). — Auktor ispituje šta su pisci mislili o č o v j e k u: njegovoj naravi, slobodnoj volji (53, 61, 113, 128, 162, 270), o besmrtnosti duše (112, 157, 221, 238), o vječnoj nagradi i kazni (137, 150, 169, 180, 199 sl.), o skladu slobode s neograničenim Božjim gospodstvom (62, 89, 116, 162, 194, 290). Patriistički pisci znadu, da je čovjek svrha svijeta i zato cilj Providnosti (78, 112). Sustavno se u knjizi razvija pojam Providnosti i problemi, koji su time povezani. Za laku orijentaciju služi »Stvarni indeks«, jedna konkordancija, koja daje uvid u bogatstvo ove knjige.

Zimmermann.